

Деревінський В.Ф.
Ставлення ОУН(б) і УПА до сусідніх народів та національних меншин. – К., 2006. – 148 с.

Серед малодосліджених проблем, які потребують нині концептуальних підходів і вироблення свіжого бачення, є історія етнопонаціональних відносин, що розвивалися під впливом різних об'єктивних та суб'єктивних (здебільшого ідеологічних) чинників суперечливо й неоднозначно і, врешті, зумовили сучасне обличчя світу і кожної країни зокрема. Однією з тем цієї проблематики є майже недосліджене питання етнопонаціональної політики Організації українських націоналістів (ОУН) та Української повстанської армії (УПА). З огляду на це зацікавлення привертає увагу монографія В.Ф.Деревінського «Ставлення ОУН(б) і УПА до сусідніх народів та національних меншин».

Наукова новизна книги полягає у порушенні недосліджених теоретичних аспектів проблеми, в комплексному вирішенні визначених дослідником цілей і завдань, розв'язання котрих потребувало широкого використання нових фактів та даних, а також їх опрацювання з точки зору сучасної історичної науки.

У монографії здійснено солідний історіографічний огляд, ґрунтовно проаналізовано архівні матеріали, що дозволило автору об'єктивно й неупереджено розглянути зазначену проблему.

Неабиякий науковий інтерес являє те, що в книзі вперше визначено, що після тривалого процесу формування етнопонаціональних засад діяльності ОУН та УПА у 1940-х рр. в умовах війни опрацювали цілісну концепцію етнопонаціональної політики. Адже, як переконливо доводить дослідник, тогочасний український визвольний рух, що його репрезентували обидві ці інституції, потребував налагодження нормальних відносин із вітчизняними національними меншинами й іншими народами, щоб скоординувати з ними свою боротьбу, отримати підтримку чи доброзичливе або хоч би нейтральне ставлення для звільнення Батьківщини.

Цю концепцію розкрито у другому розділі «Формування засад етнопонаціональної політики ОУН(б) і УПА). Вдалим, на наш погляд, є звернення автора до теоретичних напрацювань ідеологів українського націоналізму М.Міхновського, Д.Донцова, Ю.Вассяна, О.Дякова (Горнового), Й.Позичинюка та ін. Важливим є висновок дослідника про те, що в обґрунтованій ними цілісній системі визвольних ідей вагоме місце займають принципи етнопонаціональної політики. Він зауважує, що теоретичні основи останньої постійно розбудовувались обома організаціями й поглиблювалися впродовж 1920–40-х років

минулого століття на основі українського національного самосприйняття й сформованого в народі багатовікового досвіду міжетнічного спілкування.

Вивчивши чималу кількість архівних джерел, котрі здебільшого вперше вводяться в науковий обіг, теоретико-ідеологічні праці творців українського націоналізму, В.Ф.Деревінський обґрунтував основні засади та чинники, що були покладені в основу цієї політики.

По-перше, в етнонаціональній концепції ОУН й УПА було чітко обґрунтовано ставлення до нацменшин України, котрим гарантувалися рівні з українцями права. Крім того, в їх програмних документах було задекларовано прагнення налагоджувати відносини з іншими народами і державами на основі взаємоповаги, толерантності, рівноправності та невтручання у внутрішні справи.

Важливою засадою, проголошеною провідниками ОУН і УПА, як зазначає автор, було прагнення до створення фронту спільної боротьби поневолених нацистською і радянською тоталітарними системами народів за своє визволення.

Така етнонаціональна політика, на переконання В.Ф.Деревінського, формувалася відповідно до стратегічної мети ОУН і УПА: виборення й проголошення демократичної, незалежної, соборної Української держави і забезпечення їй гідного місця серед інших народів світу. Відносини між країнами, згідно з цим положенням, повинні ґрунтуватися на обов'язковому дотриманні поваги до права на самовизначення кожної нації, на власні державні утворення на етнографічних землях кожного народу.

Націоналістичні провідники, теоретики й ідеологи були переконані, стверджує дослідник, що цей етнографічний принцип утворення нових держав мав лягти в основу формування тогочасної політичної системи світу. Всі суперечливі питання, що могли виникати під час реалізації цього принципу, повинні були вирішуватися лише шляхом переговорів між зацікавленими сторонами.

Одним із важливих питань, на вивченні котрого автор зосередив свою увагу, було практичне втілення позиції Організації українських націоналістів і Української повстанської армії щодо сусідніх народів та нацменшин, що висвітлюється у розділі «Реалізація етнонаціональної політики ОУН(б) і УПА». Детальний аналіз численних джерел та літератури з цього питання, здійснений дослідником, відзначається глибиною й змістовністю. Це дало йому змогу об'єктивно і неупереджено підійти до з'ясування всіх складних обставин та умов, у яких діяли обидві організації в період Другої світової війни й у повоєнні роки.

В.Ф.Деревінський зазначає, що теоретичні засади етнонаціональної політики ОУН почала практично реалізовувати ще у міжвоєнний період. Сорокові роки стали черговим етапом втілення в життя останньої. На думку автора, і ми цілком її поділяємо, успіхи, досягнуті ОУН(б) та УПА на цій ниві, були наслідком ефективної діяльності їх структурованого розгалуженого агітаційно-пропагандистського апарату, котрий здійснював широкомасштабну популяризацію етнонаціональних ідей українського визвольного руху.

Дослідник цілком вірно наголошує, що цей вид практичної діяльності був для учасників цього руху так само важливим, як і бойові дії, а на окремих етапах боротьби мав пріоритетне значення. Саме завдяки широкій агітаційно-пропагандистській роботі він знаходив підтримку серед українського населення, особового складу національних формувань, що діяли у складі вермахту, народів-сусідів.

Обґрунтованими можна вважати висновки автора про те, що практичне використання принципів цієї діяльності посилювало боротьбу ОУН і УПА. Крім того, були закладені підвалини співпраці й взаєморозуміння з представниками інших народів, оскільки в складі УПА було створено значну кількість інонаціональних військових загонів. Було підписано зокрема договір про співпрацю з угорською армією. Своєю виваженою етнонаціональною політикою провідники ОУН й УПА сприяли створенню серед різних народів позитивного образу українців – борців із нацистським і радянським тоталітаризмом.

Аналізуючи особливості, механізми реалізації етнонаціональної політики, дослідник, спирається на конкретні фактологічні дані, почерпнуті з архівних фондів та надрукованих джерел. Він детально зупиняється на чинниках, котрі не сприяли цілковитій реалізації провідним активом ОУН(б) і УПА етнонаціональної політики як у воєнний період, так і в повоєнний час.

Завдяки поглибленому аналізу і систематизації широкого фактичного матеріалу, зваженості оцінок автор зробив низку самостійних наукових узагальнень, чим, зважаючи на важливість теми, заклав певні основи для розширення знань із ряду ключових аспектів проблеми.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що його результати можуть бути використані під час розроблення принципів сучасної етнонаціональної державної політики України, а також у теоретичних працях з її історії, в навчальному процесі та виховній роботі.

В.І.Кучер (Київ)